

DOKUZ YAŞ ÇOCUKLARINDA DAVRANIŞ BOZUKLUKLARININ* ÇEVRESEL NEDENLERİ

Doç. Dr. Berka Özdoğan

A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi

I - PROBLEM VE AMAÇ :

Çocuklarda görülen davranış bozuklukları Ruh Doktorlarının, Psikologların ilgisini çekmiştir. Çocukların ruhsal yönden sağlıklı yetişmeleri, ileride bu çocukların meydana getirecekleri toplumunda ruhsal yönden sağlıklı olması demektir. Bu alanda konunun önemini vurgulayan birçok araştırma yapılmıştır.

Bilindiği gibi çocuğun yetişmesinde, rol oynayan etmenler çevresel ve kalıtsaldır. İnsanın kişiliğini tanımak için doğum öncesi yaşamdaki özelliklerininide bilmek gereklidir. Doğum öncesi dönemde henüz anne ile bebek arasında yeterli sinirsel bağlantılar olmadığından, annenin heyecansal yaşantısının cenini önemli ölçüde etkileyebileceğine ilişkin bilgiler yoktur. Ancak son yıllarda annenin kimyasal düzensizliklerinin yada hormonal dengesizliklerinin cenini etkileyebileceği bildirilmektedir.

Çocuk doğumla birlikte değişik zorlanmalarla karşılaşmaya başlar. Bizzat doğum çocuğun fizyolojik işlevlerinde sapsmalara neden olan önemli bir süreçtir. Bireyin kişilik yapısını kısmen yapısal özelliklerle açıklamak mümkünse de tüm olarak kalıtıma bağ-

lamak olanaksızdır (Tuncer, 1970). Kişiliğin oluşumunda çevre de önemli bir etmendir.

Çevre deyince aile ve yaşanan toplum, ya da aile ve kültür akla gelmektedir. Ailesi, evinin bulunduğu semt, arkadaş grupları, çocuk yuvaları, okul, çocuğun çevresini oluşturur.

Çocuğun gelişiminde çevresel ve kalıtsal etmenler araştırılırken genellikle ikiz çocuklar düşünülmüş ve incelenmiştir. Ana baba kalıtsal olarak verdiklerinin yanısıra çevresi olarakta yine onu şekillendirmektedir. Ancak, çocuğun edindiği davranışları kalıtsal yada çevresel etmenlerin hangi oranda şekillendirdiğini saptamak güçtür.

W. SAUER tek yumurta ikizleri üzerinde yapılmış araştırmaların değerlendirilmesini yaptığı çalışmasında göstermiştir ki, çevresel etmenler çocuğun gelişimi, ruh sağlığı ve hastalıklarında etkili olmaktadır (Sauer, 1970). Çocuğun yetiştiği ve içinde yaşadığı en yakın çevre olarak aile, onun ruhsal sağlığını önemli ölçüde etkilemektedir.

Özellikle ilk çocukluk çağlarında ailenin etkisi büyüktür. Çocuğun sosyal ilişkilerini şekillendiren ailesidir. (Claussens, 1967). Aile çocuğun gideceği yuvayı, okulu, seçer, okul arkadaşlarını

* II. Ulusal Psikoloji Kongresinde sunulmuştur.
Ankara - 1982

seçmede etkili olur ve topluma girişini hazırlar. Bu nedenle aile araştırmamızın ana unsurunu oluşturmaktadır. Böylece ailenin çocuğun gelişimi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin saptanmasına çalışılmıştır.

İnsan yavrusunun yaşayabilmesi için, uzun zaman kendi cinsinden birinin gözetip sakınmasına ve bakımına gereksinimi vardır. Genellikle çocuğun ilk aylarında ve ilk bir yılda en yakından ve sıcak ilişki kurduğu kimse anneye ya da onun yerini tutan kişidir. Daha sonraki yıllarda buna, baba ya da onun yerini tutan kimse ve arkadaşları da eklenir. Anababa ile bu kuvvetli ilişkiler çocukta özdeşleşme yolu ile önemli özelliklerin oluşmasına neden olur. Yine bu ilişkilerin çeşitli tarzlarından, kişinin bütünlüğünde değişik çatışma ve karmaşalar meydana gelir. Kardeşlerin varlığı ya da yokluğu, onlarla kurulan ilişkilerin çeşitleri de bu çatışmalara yenilerini ekler, bazılarını kuvvetlendirir ya da azaltır.

Kişinin bütün hayatı boyunca kuracağı ilişkiler, diğer insanlara karşı davranış ve tutumu olaylar karşısındaki tepkileri ve duygusal cevapları, gelişmesi süresinde aile üyeleri ile olan ilişkilerinin çeşitlerine, onlara karşı gösterdiği tepki ve duygusal cevaplara büyük ölçüde bağlı kalacağından, ailenin bir bütün olarak üyeleri ile iyi tanınması ve üyeler arasındaki ilişkilerin iyi bilinmesi gerekir (Karan, 1972).

Özellikle anne - çocuk ilişkilerinin çok iyi saptanması gerekmektedir. Bu nedenle bu araştırmada anababa - çocuk ilişkileri ve bu ilişkilerdeki dengesizliklerin meydana getirdiği davranış bozuklukları üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Araştırma sonuçları, çocuğun kişiliğinin oluşmasında çevresel etmenlerin

önemini vurgulamaktadır. Bu sonuca ulaşabilmek için,

a) Belirli yaş grubundaki çocukların davranış bozukluklarının sıklığı ve

b) Bu davranış bozukluklarına neden olan temel etmenlerin saptanması, iki ana amaç olarak alınmıştır.

Araştırmanın temelini oluşturacak olan varsayımlar iki grupta toplanmaktadır.

I — Çocuğun kişilik gelişimini etkileyen en büyük etmen çevredir.

II — Çocuğun kişilik gelişimini etkileyen en önemli çevre ailedir.

1. Çocuğun ruhsal sağlığı, genel bedensel sağlığı ile yakın ilişkilidir. Sık sık hastalanan çocuklarda davranış bozuklukları, normal çocuklara oranla daha sıklıkla görülür.

2. Sosyo - ekonomik seviyenin aşağı olduğu gruptaki çocuklarda davranış bozuklukları, orta ve üst sosyo ekonomik gruplara ait çocuklara oranla daha siktir.

3. Erkek çocuklar Kız çocuklara oranla daha sık davranış bozukluğu gösterirler.

4. Çocuk küçük yaşlarda çevresinden çok etkilenir.

a) Annenin çoğunun doğumunu iyi karşılamamış olması, çocuğun ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkiler.

b) İnatçılık döneminde çocuğun inatçılığına karşı gelen ya da ikili davranan anababanın çocuklarının ruhsal gelişimleri normal olmamaktadır.

c) Katı temizlik eğitimi uygulanan çocuklarda daha çok davranış bozukluğu görülmektedir.

5. Ailenin genel durumu ve çocuğa karşı tutumu, eğitim isteksizliği çocuğun davranışlarını olumsuz etkiler.

a) Anababanın çocuklara karşı tutumunun aynı olmayışı çocukların gelişimini olumsuz etkiler.

b) Sert eğitilmiş anababanın çocukları, ılımlı eğitilmiş anababanın çocuklarına oranla daha problemliler olurlar.

c) Sert eğitim uygulayan anababa, ılımlı eğitim uygulayan anababaya oranla daha çok davranış bozukluğu gösteren çocuk yetiştirirler.

d) Cinsel konularda açıklama yapan anababa, bu konuda açıklama yapmayan anababaya oranla az davranış bozukluğu gösteren çocuk yetiştirirler.

II. YÖNTEM :

Araştırmada, Ankara İli Merkez ilkokullarından tesadüfi seçme ile saptanan 8 ilkokulda 9 yaşındaki 67 kız ve 65 erkek olmak üzere, toplam 132 ilkokul öğrencisi, davranış bozukluklarının sıklığı ve bunların çevresel nedenleri bakımından incelenmiştir. Araştırmaya alınan denekler üç sosyo-ekonomik gruba ayrılmıştır. Sosyo-ekonomik grupların ayırımı yapılırken, babanın öğrenim düzeyi, ailenin kazancı, ailedeki birey sayısı, oturulan evin kira olup olmadığı, evin oda sayısı dikkate alınarak puanlama yöntemi uygulanmıştır. Babanın öğrenim düzeyi üniversite ve dengi okullar ise üst sosyo-ekonomik gruba, orta-lise ve dengi okullar ise orta sosyo-ekonomik gruba, ilkokul ve hiç öğrenimi yoksa, alt sosyo-ekonomik gruba alınmıştır.

Araştırmaya alınan deneklerde şu özellikler aranmıştır.

— 9 yaşında olmak,

— Parçalanmamış aileden olmak, anababa ile birlikte yaşıyor bulunmak,

— Herhangibir bedensel özrü olmamak,

— Normal ilkokula devam etmek ve hiç sınıfta kalmamış olmak.

Bu şartlara sahip olan çocukların velilerine verilen soru kağıtlarının cevaplarına göre sosyo-ekonomik grupları bulunmuş ve araştırmaya alınan kız ve erkek denekler raslantısal seçme yöntemi ile saptanmıştır.

Anababa ile bireysel olarak okulda ya da evde görüşülmüş ve anket uygulanmıştır. Öğrencilere okulun kütüphanesinde ya da laboratuvarında bireysel olarak C.A.T. (Children's Apperception Test) uygulanmıştır.

III. DEĞERLENDİRME :

C.A.T. ile çocukların çevrelerini nasıl algıladıkları çevrelerindeki kişilerle ilişkilerinin nasıl olduğu, özellikle de anababa - çocuk ilişkileri üzerinde durulmuştur. Çocukların sevgi, saygı, korku, korunma ve saldırganlık gibi duyguları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anket sonuçlarından ise, annenin değerlendirmesine göre çocuklarda görülen davranış bozuklukları saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca öğretmenin görüşleri ile karşılaştırılmıştır.

Sonuç olarak C.A.T. den elde edilen verilere göre, Alt sosyo-ekonomik gruptaki çocukların öykülerinde ana tema olarak daha çok sevgi eksikliği, azar ve caza ile ilgili konular işlenmiştir. Bu grup çocuklarda duygusal yaşantının genellikle olumsuz olduğu saptanmıştır.

Toplumumuzdaki eğitim tarzında azar ve cezanın bir eğitim yöntemi olarak kullanıldığı özellikle öğrenim

düzeyi düşük olan anababanın bu yöntemi daha fazla kullandıkları bilinmektedir. Bu araştırmanın sonuçları da bunu açıkça göstermektedir.

Anket sonuçlarına gelince, çocuklarda görülen davranış bozukluklarını saptamak için anneye 23, öğretmene 11 davranış bozukluğunun bulunduğu bir liste verilmiştir. Beş dereceli bir ölçekte annenin, öğretmenin çocuğuna ne düzeyde davranış bozukluğu gösterdiğinin belirtilmesi istenmiştir. Böylece çocukta görülen herhangi bir davranış bozukluğunun çevresi tarafından ne derece algılanmış olduğu saptanmıştır.

Çocuklarda görülen davranış bozuklukları sistemli bir şekilde inceleyebilmek için dört grup altında toplanmıştır.

Psiko - somatik bozukluklar

Uyku bozukluğu

Yemek yeme bozukluğu

Sinirsel mide bozuklukları

Sinirsel baş ağrıları

Astım, alerji

Altını ıslatma ve kirlenme

Psiko - motor bozukluklar

Çok hareketlilik

Tikler

Tırnak yeme, saç koparma

Parmak emme

Konuşma bozukluğu

Aşırı cinsel faaliyet

Duygusal bozukluklar

Olumsuzluk

Saldırganlık

Anneye bağımlılık

Korkular

Yersiz korkular

Sosyal davranışlardaki bozukluklar

Bozuk arkadaş ilişkileri

Okuldan, evden kaçma

Yalan söyleme ve gerçek dışı

hikâye uydurma

Çalma

Tabloda görüldüğü gibi, araştırmaya katılan deneklerin % 14,4 ü davranış bozukluğu gösteren bir uzman psikolog yardımı gerektiren çocuklardır. % 18,9 u hafif davranış bozukluğu gösteren çocuklardır. Çevresi tarafından yardım görürlerse, anababa ve öğretmenleri aydınlatılırsa kendi sorunlarının üstesinden gelebilirler. % 66,7 si sorunları olmayan yada çok az olan çocuklar olarak tanımlanabilir.

Kız deneklerin % 10,4 ü, erkek deneklerin % 18,5 i davranış bozukluğu gösteren ve uzman psikolog tarafından yardım edilmesi gerektiren çocuklardır. Kız deneklerin % 19,4 ü erkek deneklerin % 18,5 i çevresi aydınlatılırsa sorunlarının üstesinden gelebilecek çocuklardır.

GENEL TOPLAM

Davranış Bozukluğunun Ağırlığı	KIZ		ERKEK		TOPLAM	
	n	%	n	%	n	%
1. Yok	23	34.3	22	33.8	45	34.1
2. Biraz var	24	35.9	19	29.2	43	32.6
3. Var	13	19.4	12	18.5	25	18.9
4. Oldukça var	7	10.4	10	15.4	17	12.9
5. Çok var	—	—	2	3.1	2	1.5
TOPLAM	67	100.0	65	100.0	132	100.0

ÜST SOSYO - EKONOMİK GRUP

Davranış Bozukluğunun Ağırlığı	KIZ		ERKEK		TOPLAM	
	n	%	n	%	n	%
1. Yok	11	55.0	7	31.8	18	42.9
2. Biraz var	6	30.0	7	31.8	13	31.0
3. Var	3	15.0	5	22.7	8	19.0
4. Oldukça var	—	—	3	13.7	3	7.1
5. Çok var	—	—	—	—	—	—
TOPLAM	20	100.0	22	100.0	42	100.0

Üst sosyo - ekonomik grupta davranış bozukluğu gösteren çocukların % 26,1 dir. Kız deneklerin % 15 erkek deneklerin % 22,7 si çevreleri aydınlatılırsa sorunlarının üstesinden gelebilecek çocuklardır. Kız deneklerde bir uzman psikoloğun yardımı gerektirecek davranış bozukluğuna rastlanmamıştır. Bu gruptaki erkek deneklerin % 13,7 si uzman psikolog yardım gerektirecek kadar davranış bozukluğu gösteren çocuklardır.

Erkek deneklerin % 19,1 i, kız deneklerin % 16,7 si uzman psikolog yardımı gerektirecek kadar davranış bozukluğu gösteren çocuklardır.

Alt sosyo - ekonomik gruptaki tüm deneklerin % 40 ı davranış bozukluğu gösteren çocuklardır. Kız deneklerin % 13 ü, erkek deneklerin % 22,7 si uzman psikolog yardım gerektiren çocuklardır. Kız deneklerin % 26,1 i, erkek deneklerin % 18,2 si çevreleri ay-

ORTA SOSYO - EKONOMİK GRUP

Davranış Bozukluğunun Ağırlığı	KIZ		ERKEK		TOPLAM	
	n	%	n	%	n	%
1. Yok	6	25.0	10	47.6	16	35.5
2. Biraz var	10	41.6	4	19.0	14	31.1
3. Var	4	16.7	3	14.3	7	15.6
4. Oldukça var	4	16.7	3	14.3	7	15.6
5. Çok var	—	—	1	4.8	1	2.2
TOPLAM	24	100.0	21	100.0	45	100.0

Orta sosyo-ekonomik gruptaki tüm deneklerin % 33,4 ü davranış bozukluğu gösteren çocuklardır. Bunlardan kız deneklerin % 16,7 si erkek deneklerin % 14,3 ü çevresi aydınlatılırsa sorunlarının üstesinden gelebilecek çocuklardır.

dınlatılırsa sorunlarının üstesinden gelebilecek çocuklardır.

IV BULGULAR :

— Sık hastalanan, bedence duyarlı çocuklar, bedenlen sağlıklı çocuklara

ALT SOSYO - EKONOMİK GRUP

Davranış Bozukluğunun Ağırlığı	KIZ		ERKEK		TOPLAM	
	n	%	n	%	n	%
1. Yok	6	26.1	5	22.7	11	24.5
2. Biraz var	8	34.8	8	36.4	16	35.5
3. Var	6	26.1	4	18.2	10	22.2
4. Oldukça var	3	13.0	4	18.2	7	15.6
5. Çok var	—	—	1	4.5	1	2.2
TOPLAM	23	100.0	22	100.0	45	100.0

oranla daha fazla davranış bozukluğu gösterdikleri görülmüştür.

— Alt sosyo-ekonomik gruba ait çocuklar üst sosyo-ekonomik gruba ait çocuklara oranla daha fazla davranış bozukluğu göstermektedir.

— Doğumları anneleri tarafından bir suç, bir ceza olarak algılanan çocuklarda davranış bozuklukları, doğumları istenen ve planlanmış çocuklara oranla daha fazla görülmektedir.

— Sert bir temizlik eğitimi çocukta davranış bozukluğuna neden olmaktadır.

— İnatçılık döneminde inatçılığına karşı gelinen çocukların, inatçılığına karşı gelinmeyen çocuklara oranla daha fazla davranış bozukluğu gösterdikleri saptanmıştır.

— Sert ve baskılı bir eğitim uygulayan anababaların çocuklarında serbest eğitim uygulayan anababaların çocuklarına oranla daha fazla davranış bozukluğu görülmüştür.

— Çocuğun eğitiminde görüş birliği olmayan anababaların çocukları, görüş birliği olan anababalara oranla

daha fazla davranış bozukluğu göstermektedir.

— Çocukluk eğitimlerini sert ve baskılı olarak anımsayan anababaların çocuklarında, çocukluk eğitimlerini serbest anımsayan anababaların çocuklarına oranla daha fazla davranış bozukluğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

1. Tuncer, O., «Çocuk Davranış Bozukluklarının Çeşitli ve Etiyolojisi», 10. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Derneği Çalış., Ankara 1974, s. 139 - 154.
2. Sauer, W., «Der Stand der Zwillingforschung in Pädagogischer Sicht», In : Zeitschr. F. Pead, 16, 1970, s. 173 - 202.
3. Claussens, D., «Familie und Wertsystem», Soziologische Abhandlung, Heft 4, zübararbeitete Aufl. Berlin 1967, s. 82 - 103.

Karan, D., «Kültürel Yönden Aile», Klinik Bilimleri Dersleri, 1972.